

Здійснення прокурорського нагляду при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій

Нескоромний Дмитро Анатолійович –
заступник начальника 2 управління ГУ БКОЗ СБУ

У статті визначено статус і повноваження прокурора, його обов'язки при здійсненні ним прокурорського нагляду під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Проведено аналіз законодавчих актів щодо правового регулювання прокурора під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: прокурор, повноваження прокурора, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність.

На сучасному етапі на прокуратуру України покладаються функції, спрямовані на забезпечення захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора [2].

З набуттям, 19 листопада 2012 року, чинності Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) на прокуратуру покладено обов'язок здійснення нагляду при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, що були раніше невідомі в кримінально-процесуальному законодавстві. Відповідно до ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [2].

Процесуальний статус прокурора та функції прокуратури, однією з яких є нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, крім Кримінального-процесуального кодексу України, визначає і Конституція України [1].

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати.

При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій прокурор здійснює нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням та уповноважений:

- доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення в установленій прокурором строк негласних слідчих (розшукових) дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них;

- доручати проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

- заборонити проведення або припинення подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

- продовжити строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії до вісімнадцяти місяців [2].

З метою забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, в тому числі у формі процесуального керівництва прокурором, і здійснення інших, передбачених законом, повноважень з цих питань, прокурори усіх рівнів повинні вживати заходів щодо покращання якості досудового розслідування.

Прокурори, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, перед погодженням клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні перевіряти відповідність наведених у них даних вимогам законів матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження. Питання про погодження клопотань слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій або про відмову в їх погодженні вирішувати невідкладно. У разі відмови в їх погодженні виноси-

ти постанову з викладенням мотивів такого рішення. Перевіряти законність здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких не потребує дозволу слідчого судді або рішення прокурора, впродовж доби з часу отримання письмового повідомлення слідчого про їх проведення.

У разі необґрунтованого прийняття таких рішень слідчим надавати вказівки про їх припинення. Погодження клопотань про продовження строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснювати після ретельного вивчення результатів проведених раніше таких заходів і лише за наявності додаткових відомостей, що дають підстави для цього. У разі відсутності потреби в продовженні проведення негласних слідчих (розшукових) дій вживати заходів щодо їх припинення. Дотримуватися вимог режиму таємності, вживати заходів щодо забезпечення захисту від розголошення даних про факт, методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відомостей про особу, місце чи річ, щодо яких проводяться такі дії [3].

Аналізуючи повноваження прокурора щодо здійснення ним нагляду при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального-процесуального кодексу України, також необхідно звернути увагу на закони України “Про оперативно-розшукову діяльність” від 18 лютого 1992 р. № 2135 XII та “Про прокуратуру” від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII.

Відповідно до Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” саме на прокуратуру покладено обов’язок здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

На сьогодні в цьому Законі України окремо не зазначено розподіл повноважень прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукової діяльності, а тому негласні слідчі (розшукові) дії слід відносити до системи оперативно-розшукової діяльності, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Таким чином, прокурор, здійснюючи нагляд при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, у межах своєї компетенції, має право:

- вимагати для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;

- доручати керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

- давати згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

- отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

- перевіряти скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, із ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

- вживати заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

- опротестовувати незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які надано судом [5].

Також основними критеріями оцінки ефективності прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності є:

- додержання прав людини і громадянина, у тому числі щодо недоторканності особистого життя, житла і таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної кореспонденції та інших форм приватного спілкування, банківських вкладів і рахунків, вжиття невідкладних заходів до поновлення порушених прав і притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності;

- своєчасність реагування на порушення законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності [4].

Закон України “Про прокуратуру” окремо не виділяє повноваження прокурора при здійсненні ним нагляду під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а лише узагальнює нагляд прокурора за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Зокрема, прокурор вживає заходів для того, щоб органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування (дізнання та досудове слідство):

- додержувались передбаченого законом порядку початку та проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, закриття кримінального провадження, а також строків здійснення досудового розслідування;

- не допускали порушення законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування.

Письмові вказівки прокурора, його заступника органам, що проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, які надаються відповідно до положень Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” та Кримінального процесуального кодексу України, є обов’язковими для цих органів [6].

Беручи до уваги, що Україна в 1995 р. вступила до Ради Європи та зобов’язалася забезпечити права та основні свободи людини всім особам, які знаходяться під її юрисдикцією, 8 листопада 2013 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України “Про прокуратуру”, що був поданий Президентом України в парламент 31 жовтня 2013 року.

Проект закону розроблений з урахуванням досвіду функціонування прокуратури в європейських державах, стандартів Ради Європи, а також

висновків і рекомендацій, які надавалися Венеціанською Комісією щодо законопроектів про реформування прокуратури України.

У законопроекті пропонується визначити нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, зокрема саме на прокурора покладається здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" і Кримінальним процесуальним кодексом України [7].

Серед негласних слідчих (розшукових) дій слід приділити увагу такій негласній слідчій (розшуковій) дії, як контроль за вчиненням злочину, яка може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Контроль за вчиненням злочину проводиться у таких формах: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.

Рішення про її проведення приймає виключно прокурор. Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім загальних вимог до постанови про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зобов'язаний:

- викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;

- зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій за рішенням прокурора дозволено використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів. З цією метою допускається виготовлення і використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється [2].

Не менш важливим при здійсненні нагляду прокурора при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій є контроль за знищенням інформації про особисте та сімейне життя окремих осіб, що не підлягає використанню у доказуванні, або забезпечення збереження інформації, яку мають використати як доказ. Згідно зі ст. 259 КПК України, якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити це слідчому.

Крім повноважень прокурора щодо провадження негласних (слідчих) розшукових дій, за-

кон визначає і обов'язок прокурора повідомляти осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії. Зокрема, ст. 253 КПК України зазначає, особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

У випадках, коли рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймається слідчим суддею, то ухвала про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії виноситься слідчим суддею тільки в тому випадку, якщо прокурор доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

- вчинено злочин відповідної тяжкості;

- під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій може бути отримана різна інформація, що не стосується мети їх здійснення. Ці відомості також підлягають захисту з метою забезпечення нерозповсюдження. Так, ст. 255 КПК України зазначаються заходи захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні. В цьому випадку на прокурора покладається обов'язок прийняти рішення про невідкладне знищення відомостей, речей та документів, що були отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які не визнані прокурором як необхідні для подальшого проведення досудового розслідування. Знищення відомостей, речей та документів здійснюється під контролем прокурора [2].

Для забезпечення належної організації прокурорського нагляду за виконанням вимог Конституції України, законів України "Про оперативно-розшукову діяльність" і "Про прокуратуру", Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів з питань нагляду при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій прокурори повинні перевіряти додержання вимог чинного законодавства щодо дотримання конституційних прав і свобод громадян, у межах, які допускаються Конституцією України, при необхідному їх тимчасовому обмеженні, обґрунтованості клопотань до суду про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема пов'язаних із втручанням у приватне спілкування.

Крім того, на прокурора покладено завдання як щодо дотримання збереження інформації, отриманої внаслідок їх проведення, з подальшим її використанням при здійсненні досудового та судового розслідування, так і здійснення заходів щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні, тобто здійснення контролю за знищенням відомостей, речей та документів.

Метою здійснення прокурорського нагляду під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій є дотримання порядку їх проведення, отримання допустимих і належних доказів, із подальшим їх використанням прокурором під час судового розгляду, як сторони кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

3. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України від 19 груд. 2012 р. № 4гн / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.gp.gov.ua/>.

4. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність : Наказ Генеральної прокуратури України від 3 груд. 2012 р. № 4/1гн / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.gp.gov.ua/>.

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135 XII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>.

6. Про прокуратуру : Закон України від 5 листоп. 1991 р. № 1789-XII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/page2>.

7. Про прокуратуру : Проект закону від 5 листоп. 2013 р. № 3541 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?p_f3516=3541&skl=8.

В статье определяется статус и полномочия прокурора, его обязанности при исполнении им прокурорского надзора во время проведения негласных следственных (розыскных) действий. Осуществлен анализ законодательных актов правового регулирования прокурора при проведении негласных следственных (розыскных) действий.

The article defines the status and powers of the prosecutor, his duties in the exercise of prosecutorial supervision when exercising investigation actions. The legal acts regulating the prosecutor activity when exercising investigation actions are examined.

Стаття надійшла до редакції журналу 10 квітня 2014 року.